

ISTORIJOS ŠALTINIŲ
TYRIMAI

4

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

4

LI
LEIDYKLA

VILNIUS 2012

Knygos leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Sutartis Nr. LIT-5-33

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(Lietuvos istorijos institutas)

Darius Baronas
(Lietuvos istorijos institutas)

Zenonas Butkus
(Vilniaus universitetas)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(Lietuvos istorijos institutas)

Mathias Niendorf
(Kyljo universitetas)

Rimvydas Petrauskas
(Vilniaus universitetas)

Irena Valikonytė
(Vilniaus universitetas)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

TURINYS

<i>Artūras Dubonis</i> Pratarmė	9
--	---

Straipsniai

<i>Grzegorz Białuński</i> Surwiłłowie. Przykład kariery Litwinów w Prusach	13
The Survila family. An example of lithuanians' career in Prussia. <i>Summary</i>	43
<i>Роман Анатольевич Беспалов</i> Литовско–одоевский договор 1459 года: обстоятельства и причины заключения	45
The Lithuanian-odoyev treaty of 1459: reasons and circumstances surrounding its signing. <i>Summary</i>	62
<i>Laimontas Karalius</i> Kam reikalingos valdovų privilegijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje? Lucko miestiečių 1469 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijos dėl naujų muitų draudimo Voluinėje teisinis, politinis ir ekonominis kontekstas 1469–1547 m.	63
Who needed sovereign's privileges in The Grand Duchy of Lithuania? Legal, political and economic context of the privileges regarding the ban on the new customs duties in Volhynia issued by Casimir IV Jagiellon to the citizens of Lutsk in 1469 (the period from 1469 to 1547). <i>Summary</i>	90
<i>Irena Valikonytė</i> Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje: šaukimų registravimo žurnalai	93
Functions and fate of pre-court documents in The Grand Duchy of Lithuania in the mid-16th century: summons registration journals. <i>Summary</i>	107
<i>Raimonda Ragauskienė</i> XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų archyvo atvejis: Dubrovnos linijos Hlebavičių dokumentų aprašai Lietuvos Metrikoje	109
The case of the noblemen's archive in The Grand Duchy of Lithuania in the 16th century: document inventory of the Dubrovna line of the Hlebowicz family in the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	131

<i>Darius Antanavičius</i>	
„Cnotliwy Litwin“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai	133
The author and sources of the text of <i>Cnotliwy Litwin</i> (1592). <i>Summary</i>	153
<i>Darius Antanavičius</i>	
Originalių Lietuvos Metrikos XVI a. knygų sąrašas	157
The list of the original Lithuanian <i>Metrica</i> books of the 16th century.	
<i>Summary</i>	185
<i>Agnė Railaitė</i>	
Šveikauškų genealoginė savimonė	187
Genealogical identity of the Šveikauškas family. <i>Summary</i>	204
<i>Jonas Drungilas</i>	
Pastabos dėl lenkiškos rašybos Lietuvos Metrikos Užrašymų knygose XVI a. pabaigoje–XVIII a. antrojoje pusėje (remiantis Lazdijų ir Simno miestų aktais)	207
Remarks regarding the polish orthography in the books of inscriptions of the Lithuanian <i>Metrica</i> in the late 16th – second half of the 18th century (based on the acts of Lazdijai and Simnas towns). <i>Summary</i>	229

Diskusija

<i>Aivas Ragauskas</i>	
Žingsnis pirmyn, du atgal? Dėl 1657–1662 m. Vilniaus miesto Tarybos aktų knygos publikacijos	231
One step forward, two steps back? Regarding the publication of the Vilnius book of acts of 1657–1662. <i>Summary</i>	260

Šaltinių publikacijos

<i>Inga Ilarienė</i>	
Nuorašai ne lotynų kalba Lietuvos Metrikos knygoje Nr. 525: 1491 m. Valmieros sutartis	261
Nichtlateinische Abschriften im Buch der Litauischen Metrik N. 525: der Vertrag Von Valmiera 1491. <i>Zusammenfassung</i>	284
<i>Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärv</i>	
JAV ambasadoriaus Maskvoje Džozefo E. Deiviso 1937 m. vizito į Baltijos šalis ir Suomiją ataskaitos	285
Reports on the visit of the United States ambassador to Moscow Joseph E. Davies to the Baltic States and Finland in 1937. <i>Summary</i>	312

Anotacijos. Recenzijos

D. Kołodziejczyk, <i>The Crimean Khanate and Poland–Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century): A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, edited by S. Faroqhi, H. İnalcık and B. Ergene, volume 47)</i> , Leiden etc.: Brill, 2011. – XXXVIII, 1098 p., facs. XVII, 2 žemėlapiai – (<i>Eglė Deveikytė</i>)	313
J. Tęgowski, <i>Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku</i> (Biblioteka Genealogiczna, t. 9), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – 220 p., lent. – (<i>Rimvydas Petrauskas</i>)	324
<i>Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai = Acta visitationum sub domino Casimiro Pac episcopo Samogitiae anno 1675 et 1677 conscripta</i> , parengė M. Paknys (serija: <i>Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 10), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – XIII, 981 [1] p. – (<i>Darius Baronas</i>)	328
<i>Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.) = Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651)</i> , parengė L. Jovaiša (serija: <i>Fontes historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 11), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – 478 p. – (<i>Darius Baronas</i>)	330
Santrumpos	332
Apie autorius	335
Autoriams	337

besaikio knygos sustorėjimo, o gal šiek tiek pritrūko laiko vykdant projektą, remtą Lietuvos mokslo tarybos? Visa tai tėra tik nereikšmingos smulkmenos palyginti su didžiuliu ir kokybiškai atliktu darbu, o didesnio ar mažesnio išsamumo dalykų rodykles galima sudaryti ir išleisti atskiru parankiniu leidiniu.

Darius Baronas

Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.) = Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651), parengė L. Jovaiša (serija: *Fontes historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. 11), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – 478 p. ISBN 978-9986-592-68-6

Lietuvos istorijos mylėtojams nespėjus perskaityti 2012 m. pradžioje dienos šviesą išvydusių „Žemaičių vyskupijos vizitacijos 1675–1677 m.“ aktų, juos pamalonino dar vienas netikėtumas – pasirodė Liudo Jovaišos parengtas seniausių Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktų tomas. Tad viešu ir lengvai prieinamu turtu, sudėjus abu beveik vienu metu pasirodžiusius leidinius, tapo kone pusantro tūkstančio lapų istorinės informacijos. Tokia istorinės medžiagos lavina vėlesnėms kartoms atrodo kaip įstabus lietuvių kultūrinio aktyvumo pavyzdys, kuriam panašių bus galima ieškoti kad ir tarp bolandistų, XVII–XIX a. leidusių *Acta Sanctorum* tomus. Juk, be minėtų dviejų tomų, toje pat serijoje nuo 2008 m. pasirodė dar trys leidiniai: 2008 m. Romualdas Firkovičius parengė Breslaujos dekanato vizitacijos (1782–1783 m.)¹, 2009 m. Sigitas Jegelevičius – Ukmergės dekanato vizitacijos (1784 m.)², 2010 m. Algirdas Baliulis – Pabaisko dekanato vizitacijos (1782–1784 m.) aktų publikacijas³. Tad žvelgdami į pastarųjų metų lituanistinių šaltinių leidybos sritį, galime sakyti, kad šiuo metu dvi serijos – minėtoji *Fontes Historiae Lituaniae* ir Lietuvos Metrikos – yra avangardinis reiškinys šaltinių leidybos ir tyrimų kontekste. Šiam dalykui nušviesti labai tinka būtent L. Jovaišos parengtas tomas.

Dar 1998 m. minėtasis mokslininkas kartu su Juozu Tumeliu parengė kritinį Tarkvinijaus Pekulo atliktos apaštalinės vizitacijos aktų leidimą⁴. Šis darbas nebuvo iš lengvųjų, nes tekstą teko rekonstruoti iš dviejų skirtingų (nepilnų) nuorašų. Tuo

¹ *Breslaujos dekanato vizitacija 1782–1783 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė R. Firkovičius (*Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. 7), Vilnius, 2008.

² *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė S. Jegelevičius (*Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. 8), Vilnius, 2009.

³ *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, parengė A. A. Baliulis (*Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. 9), Vilnius, 2010.

⁴ *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*, parengė L. Jovaiša ir J. Tumelis, Vilnius, 1998.

tarpu pačių seniausių mūsų dienas pasiekusių generalinių ir dekanatinių Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktų leidyba, manding, buvo dar sudėtingesnis uždavinys. Reikalą komplikavo ne tik fragmentiškai naujausius laikus pasiekusių dokumentų būklė, bet dar labiau XX a. viduryje Kauno arkivyskupijos kurijos archyvą ištikusios sovietinės sekvestracijos. Dėl jų dalis aktų atsidūrė skirtinguose archyvuose, Vilniuje arba Kaune. Nors tomo rengėjas ir nekelia hipotetinio klausimo, ar negalėjo dalis dokumentų kaip tik tuo metu negrįžtamai pradingti arba atsidurti privačių asmenų rankose, galime numanyti, kad brutalus apsiėjimas su dokumentais neapsiribojo vien jų išsklaidymu. Lieka džiaugtis tuo, ką pavyko išsaugoti, o L. Jovaišą pagirti už tai, kad jis, kiek buvo įmanoma, atkūrė teisybę. Tad dabar po įvairias saugyklas išbarstyti, dažnai prastai išlikę ir nelengvai įskaitomi aktai patogiai sugulė tarp dviejų viršelių. Už tai bus dėkingi ne tik šių dienų tyrėjai, bet ir ateinančios kartos.

Dar vienas išskirtinis šio tomo bruožas yra tas, kad jame pirmą kartą išsamiai ir netgi vaizdžiai Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai apibūdinti kaip istorijos šaltinis. Atskleista ir paaiškinta jų struktūra, ypatybės ir būdingi jų sudarymo principai, ganėtinai informatyviai pristatyta pačių vizitacijų istorija ir mūsų dienas pasiekę bei čia publikuojami aktai⁵. Pagirtina istorijos šaltinio tekstą nuosaikiai modernizuojanti L. Jovaišos nuostata, kurią jis detaliam aptaria ir nuosekliai įgyvendina per visą knygą. Manychiau, kad šiais principais ir kiti šaltinių leidėjai gali vadovautis – kaip tam tikra istorinių šaltinių skelbimo instrukcija.

Pastaruoju metu pasirodžiusios Mindaugo Paknio ir Liudo Jovaišos Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktų publikacijos pateikia nuoseklų išlikusių šios rūšies šaltinių „naratyvą“: nuo XVI a. pabaigos (Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos) iki XVII a. antrosios pusės (vyskupo Kazimiero Paco vizitacijos). Juos skaitant galima tirti, kaip kito šie šaltiniai ir jų aprašoma Žemaitija, kaip gyveno ir ko turtingi buvo žemaičiai. Jau dabar aišku, kad šios publikacijos – įstabus pasiekimas, kuriam papildomos prasmės suteikia artėjantis Žemaičių krikšto jubiliejus.

Darius Baronas

⁵ Kiek anksčiau ir aptakiau vizitacijų aktų sudarymo bruožai buvo aptarti, žr. W.F. Wilczewski, „Wizytacje generalne diecezji wileńskie w XVII–XVIII w. Ewolucja problematyki“, *Soter*, 2010, nr. 35 (63), p. 99–106.